

האגודה לזכויות האזרח בישראל
جمعية حقوق المواطنين في اسرائيل
The Association for Civil Rights in Israel

27 בינואר 2010

לכבוד
ח"כ דוד רותם
ח"כ חברי ועדת חוקה, חוק ומשפט
יו"ר ועדת חוקה, חוק ומשפט
הכנסת
הכנסת

שלום רב,

הנדון: הצעת חוק איסור הטלת חרם, התש"ע-2010

לקראת הדיון הקבוע בוועדת החוקה ליום 15.2.11, אנו מתכבדים להגיש לכם עמדתנו להצ"ח איסור הטלת חרם, התש"ע-2010 (פ/18/2505).

יאמר מיד, כי האגודה לזכויות האזרח מתנגדת לחקיקה האמורה, בהיותה חקיקה שפוגעת בחופש הביטוי, המחאה וההתארגנות של אזרחי ותושבי מדינת ישראל, המבקשים למחות על מה שנתפס בעיניהם כעוול חברתי או פוליטי זה או אחר. חרם הוא כלי לגיטימי, חוקי ולא אלים של פעילות פוליטית או חברתית לשינוי, מחאה וביקורת. אף אם בעיני חלקים בציבור יוזמות חרם כאלו ואחרות הן מקוממות או מכעיסות, הרי שלמרות זאת אין חולק על היות כלי זה מקובל ונהוג בעולם הנאור כולו, וכן גם בישראל, והשימוש בו נעשה מעת לעת מכל קצות הקשת הפוליטית.

לא די בכך שחקיקה זו מבקשת לאסור על שימוש בכלי מחאה לגיטימי ונפוץ של קיום יוזמות חרם, ובכך פוגעת בחופש הביטוי, המחאה וההתארגנות של גורמים מכל קצוות הקשת הפוליטית, הן מימין והן משמאל; נראה שהיא אף חקיקה מפלה שכן הרושם מקריאת הצ"ח ודברי ההסבר לה, הוא שהיוזמים ראו לנגד עיניהם יוזמות חרם מסוימות בלבד אותן הם מבקשים להגביל, כדוגמת יוזמות שעניינן הכיבוש (חרם על קניית מוצרים מהשטחים או חרם אקדמי בשל הכיבוש); הצ"ח סלקטיבית כזו משמעה הגבלת ביטוי מסויים בלבד - ביטוי שהרוב הפוליטי הנוכחי בכנסת מסתייג ממנו. יש בכך כדי לפגוע ולערער את הדמוקרטיה הישראלית.

ההשלכות השליליות של הצ"ח רחבות ומסוכנות:

1. כאמור, הצ"ח זו, כמו הצ"ח אחרות שמקודמות בעת הזאת בכנסת, אינה שוויונית ומגבילה פעילות של עמדות ו/או קבוצות פוליטיות מסוימות בלבד, רק בשל כך שמחאה זו אינה נושאת חן בעיני הרב הפוליטי בעת הזאת שמקדם את החקיקה. דהיינו, קידום הצ"ח משמש דרך בלתי לגיטימית להשתקת יריבים פוליטיים.

2. הצ"ח מנסה לעקוף את ההתמודדות עם ביקורת חברתית או פוליטית לגיטימית וחוקית על המדינה ועם ההשלכות שלה, ע"י פגיעה קשה ומסוכנת בעקרונות וזכויות יסוד של השיטה הדמוקרטית. יש לזכור שביקורת עשויה להיות לא נעימה ואף מזיקה כלכלית או פוליטית, אבל הדמוקרטיה מחייבת שלא להשתיק אותה אלא להתמודד עימה בדרכים לגיטימיות.
3. מעבר לפגיעה בעקרונות דמוקרטיים בסיסיים, הנוסח מעלה גם שורה של בעיות נוספות, בין השאר - עפ"י הנוסח המוצע כל ביקורת על הממשלה או המדינה שתשמש אח"כ כבסיס לקריאה לחרם - תיכנס בגדר החוק, דבר שמשתיק ביקורת כלפי המדינה. האפקט המצנן הזה מסוכן לדמוקרטיה הישראלית.
4. החוק אוסר, בין השאר, "לספק סיוע או מידע במטרה לקדם אותו" (את החרם). מדובר בהוראה בעייתית ביותר, שכן כל פרסום של מידע ע"י מאן דהו יכול לשמש לצרכי חרם של אחרים, ובהתאם להצ"ח מפרסם המידע יכנס בגדר החוק, ולא ניתן יהיה למעשה (מטעמים פרקטיים) לבדוק ו/או להוכיח אחרת.
5. החוק מאפשר ענישה בלתי חוקית (עצירת תשלומים למדינות זרות ושימוש בהם לפצות מי שנפגעים מהחרם).
6. הצ"ח פוגעת בקשר של ישראל ותושביה עם אזרחים זרים או מדינות אחרות – מעבר למציאות השלילית והאנטי דמוקרטית שחקיקה מסוג זה יוצרת לישראל בחו"ל על השתקפותה בחו"ל וההשלכות השליליות, הצ"ח גם קובעת שאם אזרחים או מדינות זרות יהיו מעורבים בחרם על ישראל, הם יענשו במגוון דרכים לא לגיטימיות, וספק חוקיות, ע"י המדינה: אי העברת כספים שישראל חייבת למדינות אלה, ושימוש בכספים אלו לפיצוי מי שנפגע מהחרם; איסור על כניסתם לישראל למשך תקופות ארוכות של אזרחים זרים; מניעת פעילות עסקית לגיטימית וחוקית של מדינות או זרים בישראל.
7. גם אם הצ"ח מנסה לתפוס רק סוגי חרמות מסוימים, הרי שבפועל היא יוצרת דה לגיטימציה לשימוש בכלי של חרם ככלי מחאה לגיטימי, וזה כולל חרמות מכל הסוגים, כולל חרם צרכנים. יודגש, כי בישראל משתמשים אזרחים ותושבים מגוונים בישראל בכלי זה על מנת להביע מחאה על מגוון נושאים חברתיים ופוליטיים ולמגוון מטרות: רק לאחרונה, קראה ח"כ יחימוביץ ואחרים עימה, להחרמת בנק המזרחי (סגירת חשבונות) בשל מה שנתפס על ידה כשחיתות מוסרית בבנק (פערי שכר); חרדים קוראים במשך שנים להחרמת רשתות שיווק שפועלות בשבת; ישראלים, לרבות ועדי עובדים וארגונים שונים, קוראים להחרים נופשים בטורקיה (ויודגש, כי זאת על רקע של מחאה פוליטית נגד מדינה אחרת! דבר האסור בהתאם להוראות הצ"ח דן ביחס ישראל!); יוזמות כאלו ואחרות לפגיעה בתרומות למוסדות אקדמיים או להחרמת מרצים באוניברסיטאות בישראל, שעמדוניהם, לכאורה, נתפסו כ"לא ציוניות" מספיק בעיני המבקשים להחרים; ועוד, ועוד. כל אלה, יחשבו בלתי לגיטימיים בהתאם לרוח הצ"ח האמורה. (וככל שתעשה הפרדה בין סוגי חרמות ויטען ע"י יוזמי החוק שחרמות אלה הם לגיטימיים, הרי שאז יהיה ברור כי המטרה של היוזמים של הצ"ח דן, היא אך ורק להשתיק יריבים פוליטיים).

8. החוק יתפוס בתוכו מגוון רחב של פעילויות שיפורשו כחרם – כמו למשל, פעילויות של ארגונים המסווגים חברות בהתאם לשמירה על זכויות עובדים ו/או ערכים ירוקים וכיו"ב, יחשבו עפ"י הרוח וההיגיון של הצ"ח זו כמי שמקדמים ואו מסייעים בקידום חרם.

בשולי הדברים נבקש להתייחס לאמור בדברי ההסבר של הצ"ח, כאילו הצ"ח זו דומה לחקיקה קיימת בארה"ב. יובהר, כי אין דמיון של ממש בין החוק האמריקאי להצ"ח המוצעת כאן. ראשית, מטרתו של החוק האמריקאי המטפל בנושא זה (שנחקק בשנות ה-70 על רקע החרם הערבי) היתה למנוע לחצים על חברות אמריקאית שיחייבו אותן לשת"פ עם מדיניות שנוגדת את מדיניות החוץ האמריקאית. בניגוד מוחלט לאמור בדברי ההסבר לחוק, החוק האמריקאי אינו אוסר על אזרחים ו/או חברות אמריקאיות ליזום, להשתתף ו/או לסייע בקיומו של חרם נוכח מדיניות אמריקאית בכל התחומים, ואכן כלי החרם הוא מאד פופולארי ככלי מחאה ושינוי חברתי ופוליטי בארה"ב. יתר על כן, החוק האמריקאי לא מעניק זכות לתביעה פרטית כנגד מי שמעורב בחרם, אלא רק אפשרות לממשל לבדוק ולטפל בכך במקרים שימצא לנכון, וזאת כדי למנוע שימוש לרעה בחקיקה ופגיעה בחופש מחאה וביטוי.

לסיכום אנו מבקשים לחזור ולהדגיש, כי חרם כלכלי או אקדמי, מקומם ככל שיהיה, הנו כלי לגיטימי, חוקי ובלתי-אליים במאבקים פוליטיים וחברתיים. בשנים האחרונות אנחנו עדים ליוזמות החרמה שונות בישראל ובחו"ל במגוון תחומים ונושאים.

גם אם מדובר ביוזמות שנויות במחלוקת או מקוממות, הרי שהן חלק מהשיח הציבורי בישראל ובעולם, וככאלו, מדינה דמוקרטית לא יכולה לאסור עליהן בחוק.

התמודדות עם ביקורת, גם אם איננה נעימה ואפילו אם יש לה השלכות כלכליות ואחרות, צריכה להיעשות במסגרת כללי המשחק הדמוקרטי. החוק החמור הזה מהווה צעד נוסף בצמצום המרחב הדמוקרטי בישראל ובהמשך ההסתגרות מפני ביקורת מבית ומחוץ.

אנו קוראים לכם להתנגד להצ"ח האמורה.

בכבוד רב ובברכה,

דן יקיר, עו"ד
היועץ המשפטי

דבי גילד-חיו, עו"ד
מקדמת מדיניות וחקיקה